Јүксәк амал наминә

АЗӘРБАЈЧАН јазычыларынын рус классик поезијасы илә танышлығынын тарихи ән'әнәләри вардыр. М. Ф. Ахундов, А. Бакыханов, Һ. Зәрдаби, Ф. Көчәрли вә башгалары тәрәфиндән јарадылан бу чанлы әлагәләр XIX әсрин сону — XX әсрин әввәлләриндә даһа да инкишаф едиб зәнкинләшмиш вә көзәл бәһрә вермишдир. Һәлә кечән әсрин 80—90-чы илләриндә Азәрбајчан дилинә илк нүмунәләри тәрчүмә олунан рус поезијасы 1905-чи илдән сонра Азәрбајчан зијалыларынын диггәтини даһа чох чәлб етди; онларын јени һәјат угрунда мүбаризәсинә көмәк едән бир васитә кими мејдана чыхды.

Бу дөврдә рус әдәбијјатындан Азәрбајчан дилинә тәрчүмә мәсәләси илә чохлары мәшғул олурдулар. Бәдии јарадычылыгла вә публисистика илә мәшғул олан чох аз зијалы тапарыг ки, о, рус әдәбијјатындан тәрчүмә етмәмиш олсун. Һәтта онларын чоху бәдии-поетик тәрчүмәнин көзәл нүмунәләрини јарада билмишдир. Лакин А. Сәһһәтдән башга һеч кәс поетик тәрчүмәни фәалијјәтинин әсас саһәсинә чевирә вә онун өзүнүн бәдии јарадычылыгы илә мүвази шәкилдә ахыра гәдәр апара билмәмишдир. Башга сөзлә десәк, һеч бир Азәрбајчан шаири тәрчүмә саһәсиндә А. Сәһһәт кими шөһрәт газана билмәмишдир.

А. Сәһһәт рус вә дүнја поезијасындан ана дилинә тәрчүмәчиликлә мәшғул олан илк пешәкар Азәрбајчан мүтәрчимидир. Академик М. Ариф һаглы олараг дејир ки, Азәрбајчан әдәбијјатына рус вә Гәрби Авропа поезијасынын нүмунәләрини даһа кениш бир шәкилдә кәтирән Аббас Сәһһәт олмушдур.

А. Сәһһәтин рус поезијасына мүрачиәти тәсадүфи дејилдир. Бу онун вәтәнпәрвәрлик, мүбаризлик идејалары илә баглы иди. О, тәрчүмәчилик кими нәчиб ишин мәһијјәтини охучуларына баша салараг јазырды: «Елм һеч бир милләтин малы дејилдир. Һәр кәс јијәләнмәк истәсә онундур. Белә олан сурәтдә биз нә үчүн авропалыларын әсәрләрини өз лисанымыза тәрчүмә етмәјәк, билмәдијимизи нә үчүн өјрәнмәјәк». А. Сәһһәт бу тәрчүмәләри «зүлмәтдә галан дујғуларымызын» ојадылмасы үчүн әсас васитәләрдән бири һесаб едир вә көстәрирди ки, Азәрбајчан шаирләри дә бу тәрчүмәләрдән тә'сирләниб «јени-јени көзәл әсәрләр мејдана кәтирсин вә бунунла бизим дә әдәбијјатымыз дөвләтләнсин вә тәрәгги етсин».

Белә бир ајдын вә нәчиб мәгсәдлә А. Сәһһәт рус поезијасындан И. А. Крылов, А. С. Пушкин, М. Ј. Лермонтов, М. Горки, С. Надсон, И. Никитин вә башгаларынын, Гәрби Авропа әдәбијјатындан И. В. Һөте, А. А. Мүссе, В. Һүгонун, күрчү шаирләриндән Бараташвили вә башгаларынын әсәрләрини доғма дилинә чевирмиш вә тарихән чох бөјүк вәтәндашлыг вәзифәсини јеринә јетирмишдир. А. Сәһһәт бу тәрчүмәләри 1912-чи илдә Бакыда ики һиссәдән ибарәт «Мәгриб күнәшләри» ады илә чап етдирмиш вә бурада 20-дән чох шаирин әсәрләринин тәрчүмәсини вермишдир.

А. Сәһһәт романтик шаир олдуғундан ән чох онун идејалар аләминә јахын олан, романтик дујғуларына чаваб верән вә онунла сәсләшән шаирләрә мүрачиәт едирди. Буна көрә дә о, ән чох Пушкин вә Лермонтовдан тәрчүмә етмишдир. Онун Пушкиндән 9 ше'р, Лермонтовдан исә 6 ше'р вә 3 поема тәрчүмә етдији мә'лумдур. Јалныз onу көстәрмәк кифајәтдир ки, А. Сәһһәт Лермонтовун «Качы Абрек», «Ганлы», «Чәркәсләр» вә «Мтсыри» кими ири һәчмли поемаларыны, Пушкинин «Гафгаз», «Пејғәмбәр», «Учурум», «Суда боғулмуш», «Гыш» вә башга дәрин мәзмунлу ше'рләрини, М. Горкинин «Һәјатын дибиндә» драмындан мәшһур маһныны, Крыловун бир чох тәмсилини Азәрбајчан дилинә чевирмишдир. Ингилабдан әввәл Азәрбајчан шаирләриндән һеч кәс рус поезијасындан бу гәдәр тәрчүмә етмәмишдир.

А. Сәһһәт белә тәрчүмәләри илә Азәрбајчан әдәбијјатына һәм јени идејалар кәтирир, онун зәнкинләшмәсинә көмәк едир, һәм дә ана дилинин поетик имканларыны кенишләндирирди. О, Лермонтовун «Мтсыри» поемасыны тәрчүмә едәркән бир тәрәфдән:

Истәрәм бир нәфәр ола һәмдәм,
Ки, дејим та она бу гәмләрими,
Чәкдијим мөһнәту әләмләрими...
Амма бир дә үрәкдә һәр нә ки вар;
Лазымынча ачыб дејәкин онар?

— дејә мә'нәви әсарәтдән, һагсызлыгдан шикајәтләнир, гәлбини дидиб парчалајан үрәк сөзләрини ача билмәмәсинә ишарә едир, бир тәрәфдән дә Лермонтовдакы вәтәнпәрвәрлик һиссини тәрчүмәдә ән плана чәкирди:

Вар башымда Вәтән тәмәннасы,
Гәлбдән чыхмаз ешги, севдасы,
Кәр күнаһ исә, сизчә, бу рәфтар
Етмәзәм һәркиз ондан истиғфар.

Бу кејфијјәтләр исә Лермонтовда олдуғу кими, Сәһһәтдә дә азадлыг идеалы илә һәјатдакы чиркинликләрә, ичтимаи бәрабәрсизлијә е'тиразла бирләшир вә поетик мә'на кәсб едир.

Гәлби азадлыг ешги илә чырпынан Азәрбајчан шаири дә ичтимаи бәрабәрсизлијин һөкм сүрдүјү бир дөврдә «һали-пәришан» олмуш, «балу-пәри» сындырылмыш халгын көз јашларыны көрәндә, үрәк дағлајан наләсини ешидәндә, тәбии ки, «Инсан нә үчүн јараныр? Азадлыг үчүн, ја дәрдү гәм үчүн?» суаллары бир вәтәндаш кими А. Сәһһәти дә марагландырмалы иди. О да ајдын һисс олунур ки, А. Сәһһәт бу суаллары вә мөвчуд вәзијјәтә е'тиразы Лермонтовун вә ја башга бир рус шаиринин дили илә демәкдә чәтинлик чәкмирди. О, «Пејғәмбәр» әсәринин тәрчүмәсинә киришиндә исә (о, һәм Пушкинин, һәм дә Лермонтовун ејни адлы ше'рләрини тәрчүмә етмишдир) јүксәк идејаларла јашајан сәнәткарын чамаат тәрәфиндән гијмәтләндирилмәдијини, һагг сөз сөјләдијинә, нәчиб мәгсәд излә дијинә көрә мүһит тәрәфиндән истеһза илә гаршыландығыны, даша басылыб чәмијјәтдән узаглашдырылдығыны јенә дә рус шаирләринин дили илә ифадә едирди. Һәм дә А. Сәһһәт рус шаирләринин дәриндән дујур вә һеч бир шеј артырыб-әскилтмәдән тәрчүмә едир, онун марагы вә тә'сирли чыхмасы үчүн әлверишли бәһрләр ахтарыб тапырды. Биз чохлу мисал кәтирә биләрик ки, А. Сәһһәт тәрчүмә заманы сәрбәстлијә јол вермәмиш, орижинала зәррә гәдәр хәләл кәтирмәмишдир.

Бүтүн бунлар көстәрир ки, А. Сәһһәт сон дәрәчә орижинал шаир олдуғу кими, һәм дә сон дәрәчә исте'дадлы тәрчүмәчи иди. О, истәр Пушкин вә Лермонтовдан, истәр Никитин вә Надсондан, истәрсә дә Крылов вә М. Горкидән тәрчүмә етсин, фәрги јохдур, әсәрин орижиналлығыны, дәгиглијини горујуб сахлајырды. Онун бу кејфијјәтләри, шүбһәсиз, мүасирләринә дә бәләд иди. Онлар А. Сәһһәтин тәрчүмәчилик маһарәтини чох јүксәк гијмәтләндирирдиләр.

Шамил ГУРБАНОВ,
филолокија елмләри намизәди, досент.